

Οι βάσεις δεδομένων¹ δεν είχαν τύχει τα παλαιότερα χρόνια κάποιας ιδιαίτερης προσοχής, σε σχέση με τα έργα² που παραδοσιακά προστατεύονταν με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Αλλά και η ίδια η έννοια της βάσης δεδομένων, όπως τις γνωρίζουμε σήμερα, δεν έχει μεγάλη ιστορία. Ο πρόγονός τους ήταν οι συλλογές έργων, οι ανθολογίες, όπου κάποιος επιμελητής ουσιαστικά, αναλάμβανε να επιλέξει κάποια έργα ή τμήματά τους (πχ κάποια ποιήματα άλλων) και τα ενσωμάτωνε σε ένα βιβλίο ή μια ανθολογία. Και άλλα είδη, όμως, είχαν εμφανισθεί σαν συλλογές, όπως για παράδειγμα μια συλλογή από είδη λουλουδιών (σαν λευκώματα) και τα χαρακτηριστικά τους. Όσο κι εάν φαίνεται ίσως περίεργο, ακόμη

¹ Το παρόν αποτελεί το κείμενο πάνω στο οποίο βασίστηκε η εισήγηση της γράφουσας για το συνέδριο που έγινε στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών στην Αθήνα την 2/3 Φεβρουαρίου 2006 με τίτλο 'Αρχεία, βιβλιοθήκες και δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας' και αφιερώνεται στον Ακαδημαϊκό και Καθηγητή Απόστολο Γεωργιάδη. Ειδικά για τις βάσεις δεδομένων (ελληνική βιβλιογραφία) βλ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα, β' έκδοση, 2005, σ. 72επ., Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004, 321επ., Κανελλοπούλου-Μπότη, Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, Συνοδινού, Η Νομική Προστασία των Βάσεων Δεδομένων, 2004 (διδ.διατρ.), Κουμάντος Γ., Βάσεις δεδομένων και κοινοτικές οδηγίες, ΝοΒ 2002, 33, Μαρίνος, Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων-η πληροφορία ως αντικείμενο συναλλαγής, ΕΕμπΔ 1998, 16επ., Σχοινάς, Η βάση δεδομένων ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔ 1996, 1216επ, Μαρίνος, Η βάση δεδομένων ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔνη 1996, 1216, Μαρίνος Νομική προστασία βάσεων δεδομένων. Το ιδιαίτερο (suí generis) δικαίωμα της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ, ΔΕΕ 1997, 128, Μαρίνος, Προβλήματα πνευματικής ιδιοκτησίας από την εκμετάλλευση έργων λόγου σε ψηφιακές βάσεις δεδομένων, ΕλλΔνη 1996, 1222, Γάκη, Η έννοια της βάσης δεδομένων και το πεδίο εφαρμογής του ειδικής φύσης δικαιώματος (με αφορμή την απόφαση ΔΕΚ της 9.11.2004, C-444/02), ΕΕΕυρΔ 1: 2005, 115επ., Βασιλάκη-Μπουγιούκα, Η προστασία βάσεων δεδομένων στο κοινοτικό δίκαιο-η πρόσφατη Οδηγία 96/9/ΕΟΚ, ΕΕΕυρΔ 1996, 725επ.

² Η έννοια 'έργο' ενός δημιουργού κατέχει θεμελιακή θέση στο οικοδόμημα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ως έργο προστατευόμενο με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας νοείται το δημιουργήμα το οποίο έχει μορφή προσιτή στις αισθήσεις, απορρέει από την προσωπικότητα του δημιουργού και χαρακτηρίζεται από σχετική πρωτοτυπία, βλ. Κουμάντο, Πνευματική Ιδιοκτησία, σ. 2. Το κατά πόσο μια ηλεκτρονική συλλογή πληροφοριών, σαν εκείνες που συνήθως θεωρούμε βάσεις δεδομένων (πχ συλλογή τηλεφώνων, διευθύνσεων, ή συλλογή δικαστικών αποφάσεων με περιλήψεις κλπ) μπορεί να ενταχθεί ευχερώς στην θεμελιακή, όμως, έννοια του έργου, κατά τα παραπάνω, φαίνεται αμέσως ότι μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα εύκολο. Για παράδειγμα, η παρατήρηση ότι ένα έργο απορρέει από την προσωπικότητα του δημιουργού φαίνεται αμέσως ορθή όταν πρόκειται για ένα μυθιστόρημα, αλλά παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες όταν αφορά τη συλλογή και οργάνωση ενός καταλόγου με ακίνητα προς πώληση στην Αθήνα. Κι ενώ ο Κουμάντος παρατηρεί ότι ο διαχωρισμός μεταξύ ενός έργου και του αποτελέσματος απλού προϊόντος εργασίας πρέπει να επιχειρείται ('διότι η παράλειψίς του θα εσήμαιναν ισοπέδωσιν, αντίθετον προς το αίσθημα του δικαίου και διαλυτικήν της πνευματικής ιδιοκτησίας'), με τη νομική προστασία βάσεων δεδομένων προστατεύεται με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού και με ειδικής φύσης δικαίωμα του κατασκευαστή) ουσιαστικά το αποτέλεσμα απλού προϊόντος εργασίας (για το οποίο όμως απαιτήθηκε ουσιαστική επένδυση πχ χρημάτων κλπ – ο νόμος δηλαδή παρέχει κάποιες προϋποθέσεις προστασίας, βλ. παρακάτω, οι οποίες όμως ίσως δεν αλλάζουν ουσιαστικά το παραπάνω αποτέλεσμα). Οι βάσεις δεδομένων εντάσσονται λοιπόν στις ειδικές κατηγορίες έργων (Καλλινίκου Δ., ό.π.).

και σε αυτά τα είδη έχουμε από τις αρχές του αιώνα δικαστικές αποφάσεις επί υποθέσεων, στις οποίες παραπονείτο η ενάγουσα για την αντιγραφή, από κάποια άλλη κυρία, των λουλουδιών και των στοιχείων που όμως περιέχοντο και στη δική της δημοσιευμένη συλλογή³. Πάντως, αντιγραφές από εκδόσεις νομολογίας έχουμε από τα παλαιότερα χρόνια, καθώς, όπως είναι λογικό, τα περιεχόμενα των δικαστικών αποφάσεων παρουσίαζαν ιδιαίτερο (και καθαρά εμπορικό) ενδιαφέρον.

Σήμερα δεν υπάρχει τομέας της οικονομίας, αλλά και της επιστήμης και της έρευνας, ο οποίος να μην έχει διαρκή ανάγκη χρήσης βάσεων δεδομένων-οι ψηφιακές βάσεις δεδομένων έχουν αυξανόμενη σημασία στη σύγχρονη πολιτιστική βιομηχανία και τεχνολογία⁴. Οι βάσεις δεδομένων άλλωστε αποτελούν πολύτιμο μέσο ανάπτυξης της αγοράς πληροφοριών⁵. Ειδικά για τις βιβλιοθήκες, όλο και περισσότερο εξυπηρετούν τους χρήστες τους όχι μόνο μέσω του κλασικού δανεισμού βιβλίων κλπ που τους ανήκουν, αλλά και μέσω παροχής διαδικτυακών συνδέσεων με on line βάσεις δεδομένων⁶. Οι βάσεις δε αυτές συχνά περιέχουν ανυπολόγιστα πολύτιμο υλικό παντός είδους για τις ανάγκες των χρηστών τους⁷.

Η χρήση των βάσεων δεδομένων στις βιβλιοθήκες και στα αρχεία, θέμα και της εισήγησης αυτής, προσδιορίζεται νομικά από δύο κυρίως⁸ πηγές:

1. Τους κανόνες χρήσης που πηγάζουν από την πνευματική ιδιοκτησία και αφορούν την έκταση των δικαιωμάτων του δημιουργού/κατασκευαστή της βάσης δεδομένων, σε σχέση με τα δικαιώματα των χρηστών/συνδρομητών

³ Βλ. αναλυτικά Κανελλοπούλου-Μπότη, Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, 2004, σ. 3επ.

⁴ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, β' έκδοση, 2004, 321.

⁵ Καλλινίκου, ό.π., σ. 61.

⁶ Βλ. αναλυτικά για την αυτοματοποίηση των βιβλιοθηκών και ειδικότερα, για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες Μπόκο Γ., Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφόρησης, εκδ. Παπασωτηρίου, 2001, 413επ. και για την τεχνολογική υποδομή της πληροφορίας σε σχέση με τις βιβλιοθήκες, Μπόκο Γ., Τεχνολογία και Πληροφόρηση, από τη διαχείριση του βιβλίου στη διαχείριση της γνώσης, εκδ. Παπασωτηρίου, 2002, 79επ.

⁷ Ένα απλό παράδειγμα: υποψήφιος διδάκτορας ιατρικής ή νομικής έχει απόλυτη ανάγκη σύνδεσης με τράπεζα ιατρικών ή νομικών πληροφοριών κλπ.

⁸ Εκτός από την πνευματική ιδιοκτησία και το δίκαιο των συμβάσεων, οπωσδήποτε τα συμφέροντα των κατασκευαστών βάσεων δεδομένων προστατεύονται έναντι των ανταγωνιστών τους και με το δίκαιο του αθεμίτου ανταγωνισμού. Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται και άλλες νομικές βάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως ασπίδα προστασίας των κατασκευαστών βάσεων δεδομένων, όπως: δίκαιο για τα εμπορικά απόρρητα, κανόνες περί καταπάτησης ('trespass'), ο αδικαιολόγητος πλουτισμός, το αστικό αδίκημα της αθέμιτης οικειοποίησης ('misappropriation') κ.ά. Ειδικά για τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία, το δίκαιο του αθεμίτου ανταγωνισμού δεν θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής, γιατί προστατεύει μόνο έναντι εμπορικών ανταγωνιστών των κατασκευαστών βάσεων δεδομένων.

2. Τους κανόνες χρήσης της βάσης, πέραν των παραπάνω, που προσδιορίζονται στις συμβάσεις παραχώρησης χρήσης βάσης δεδομένων

Αλλά πέραν των νομικών διατάξεων, πρέπει να αναφέρουμε τους κανόνες χρήσης που προκύπτουν εν τοις πράγμασι, *de facto*, και οι οποίοι επιβάλλονται ουσιαστικά από τα μέτρα τεχνολογικής προστασίας, με τα οποία όλο και περισσότερο προστατεύονται οι ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Η σημασία του 'κώδικα', όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία⁹, ο οποίος 'κλειδώνει' μια βάση δεδομένων και επιβάλλει (ή απαγορεύει), ανεξαρτήτως δικαιωμάτων, συγκεκριμένη χρήση δεν πρέπει να υποτιμηθεί, ιδίως λόγω της νομοθεσίας¹⁰ που 'νομιμοποιεί' τον κώδικα αυτόν, δηλ. τη χρήση τεχνολογικών μέτρων προστασίας της ψηφιακής πληροφορίας.

1. Χρήση βάσεων δεδομένων και Ν. 2121/1993

Οι βάσεις δεδομένων χωρίζονται κατά τον Ν. 2121/1993¹¹ (ουσιαστικά, κατά την Οδηγία 96/9/ΕΟΚ, που ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με τροποποιήσεις στον νόμο αυτόν) σε δύο κατηγορίες: πρωτότυπες και μη πρωτότυπες βάσεις δεδομένων¹². Η έννοια της βάσης όπως καθορίστηκε από την Οδηγία 96/9/ΕΟΚ και μεταφέρθηκε στον νόμο 2121/1993 είναι: 'συλλογή έργων, δεδομένων ή ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά ή μέσα ή κατ' άλλον τρόπο' (άρ. 1 παρ. 2 της Οδηγίας). Όπως ερμήνευσε¹³ το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων την έννοια αυτή, η Οδηγία εφαρμόζεται σε κάθε συλλογή η οποία α) περιέχει έργα, δεδομένα ή

⁹ Ενδεικτικά, Lessig, *Code and other laws of cyberspace*, 1999, κυρίως το πρώτο κεφάλαιο, *Code is Law*, σ 3επ., Hugenholtz B., *Code as code or the end of intellectual property right as we know it*, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 6, volume 6 (1999), no 3, σ. 308-318, Νούσκαλης, Βιοεξουσία και πανοπτισμός στη σύγχρονη νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας, ΠοινΔ 8-9/2003, 981.

¹⁰ Για την Ευρωπαϊκή Ένωση και, συνεπώς, την Ελλάδα, πρόκειται για την Οδηγία 2001/29/ΕΕ, η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με τον Ν. 3057/2002 στον Ν. 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας και αναφέρεται (εκτός άλλων) και στην ποινικοποίηση της εξουδετέρωσης τεχνολογικών μέτρων προστασίας-για τις ΗΠΑ, πρόκειται για το *Digital Millennium Copyright Act* (Pub. L. No 105-304, 112 Stat. 2860, Oct. 28, 1998).

¹¹ Ο νόμος αυτός τροποποιήθηκε με τον Ν. 2819/2000.

¹² Ο νομοθέτης, πάντως, δεν χρησιμοποιεί τον όρο πρωτότυπη και μη-πρωτότυπη βάση δεδομένων, βλ. παρακάτω. Τον χρησιμοποιώ όμως (όπως και πολλοί άλλοι σχολιαστές) για λόγους ευκρίνειας και ευκολίας χρήσης, καθώς η άλλη επιλογή θα ήταν 'βάσεις που αποτελούν προσωπικό πνευματικό δημιούργημα' και 'βάσεις που δεν αποτελούν προσωπικό πνευματικό δημιούργημα'. Πάντως, η πρωτοτυπία 'κρύβεται' πίσω από τις διατυπώσεις αυτές.

¹³ Αποφάσεις της 9ης/2/2004, C-444/02, C-338/2002, C-203/2002, C-46/2002.

άλλα στοιχεία που μπορούν να χωριστούν τα μεν από τα δε χωρίς να επηρεαστεί η αξία του περιεχομένου τους και β) περιλαμβάνει μια μέθοδο ή ένα σύστημα, οποιασδήποτε φύσεως, που να καθιστά δυνατή την ανεύρεση κάθε συστατικού της βάσης δεδομένων στοιχείου.

Α. Πρωτότυπες βάσεις δεδομένων και δικαιώματα δημιουργού

Πρωτότυπη, κατά την έννοια του νόμου, είναι μια βάση δεδομένων η οποία, λόγω της επιλογής της ή της διευθέτησης του υλικού της, αποτελεί πνευματικό δημιούργημα¹⁴. Ο δημιουργός αυτής της βάσης δεδομένων (πρωτότυπης κατά την παραπάνω έννοια) έχει την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει την προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει¹⁵. Άλλες πράξεις, πέραν της αναπαραγωγής, που αφορούν τη βάση (πχ η μετάφρασή της¹⁶ επίσης αποτελούν περιεχόμενο των αποκλειστικών εξουσιών του δημιουργού.

Ο νόμιμος χρήστης¹⁷ της βάσης δεδομένων μπορεί να προβαίνει σε οποιαδήποτε από τις πράξεις που αναφέρει το άρ. 3 παρ. 3 Ν. 2121/1993 (προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή κλπ), οι οποίες είναι αναγκαίες για την πρόσβαση στο περιεχόμενο της βάσης δεδομένων και την κανονική χρησιμοποίησή της, χωρίς την άδεια του δημιουργού, ενώ αντίθετη συμφωνία είναι άκυρη. Το δικαίωμα του δημιουργού (γενικά) επίσης περιορίζεται κατά τους όρους του άρ. 18 Ν. 2121/1993¹⁸

¹⁴ ‘...by reason of the selection and arrangements of their contents, constitute the author’s intellectual creation’, κατά την Οδηγία. Ο Κουμάντος, ό.π., σ. 503, παρατηρεί σχετικά: ‘...η Οδηγία προτίμησε μια πορεία τεθλασμένη: αποφεύγει μεν να περιλάβει στις προϋποθέσεις της προστασίας κατά την πνευματική ιδιοκτησία την αξίωση της πρωτοτυπίας, αλλά δεν μπορεί βέβαια να αποφύγει την αξίωση να αποτελούν οι προστατευόμενες βάσεις δεδομένων ‘πνευματικά δημιουργήματα’...’. Πρόκειται για το ίδιο κριτήριο (εκεί, ρητά ομολογούμενης πρωτοτυπίας) το οποίο χρησιμοποιήθηκε νωρίτερα, με προγενέστερη Οδηγία (91/250/ΕΟΚ) για την προστασία των προγραμμάτων Η/Υ (άρθρο 2 παρ. 3 Ν. 2121/1993).

¹⁵ Βλ. Καλλινίκου, ό.π., σ. 63.

¹⁶ Επίσης: προσαρμογή, διευθέτηση και κάθε άλλη μετατροπή, Καλλινίκου, ό.π.

¹⁷ Περισσότερα για τον νόμιμο χρήστη της βάσης παρακάτω.

¹⁸ Οι οποίοι περιορισμοί, καθώς επαρκούσαν, δεν χρειάστηκε να συμπληρωθούν από τις προαιρετικές διατάξεις της Οδηγίας, οι οποίες προέβλεπαν τη δυνατότητα θέσπισης δικαιώματος αναπαραγωγής πρωτότυπης αλλά μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς, όταν πρόκειται για χρήση αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, εφόσον αναφέρεται η πηγή και στο βαθμό που η χρήση αυτή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό καθώς και όταν πρόκειται για χρήση για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή για σκοπούς διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας. Όλοι οι περιορισμοί, βέβαια, κατά τη Διεθνή Συνθήκη της Βέρνης, υπόκεινται στον όρο να μη θίγουν αδικαιολόγητα τα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού-ειδικά για τη βάση δεδομένων, πρέπει να μη θίγεται η κανονική της εκμετάλλευση από τον δημιουργό της (άρ. 6 παρ. 2 της Οδηγίας 96/9/ΕΚ).

που αφορά την αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση, κατά τα κάτωθι. Κατά την Οδηγία παρόμοια αναπαραγωγή είναι δυνατό να επιτραπεί μόνο για μη ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Η διάταξη αυτή αγνοήθηκε αρχικά από τον Έλληνα νομοθέτη και δεν ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο. Μπορούσε λοιπόν να υποστηριχθεί παλαιότερα ότι, σε αντίθεση με την παραπάνω ρητή επιταγή της Οδηγίας, στην Ελλάδα ισχύει το δικαίωμα αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση, τόσο για τις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, όσο και για τις μη ηλεκτρονικές¹⁹. Όμως, το κενό αυτό καλύφθηκε με τον Ν. 3057/2002, ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία 2001/29/ΕΟΚ και όπου ρητά κατά το άρ. 81 ορίστηκε ότι η αναπαραγωγή μιας ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς δεν επιτρέπεται. Η ρύθμιση αυτή είναι αντίθετη προς τη δυνατότητα νόμιμης αντιγραφής ενός προγράμματος Η/Υ για ιδιωτική χρήση (ενός αντιγράφου).

Στις πρωτότυπες βάσεις δεδομένων βρίσκουν εφαρμογή και άλλοι περιορισμοί του δικαιώματος του δημιουργού, όπως για ερευνητικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς κλπ, πλην όμως λόγω της φύσης της πρωτότυπης βάσης δεδομένων, δεν έχουν ιδιαίτερη πρακτική σημασία. Το πεδίο εφαρμογής των εξαιρέσεων είναι αναγκαστικά περιορισμένο.

B. Μη πρωτότυπες βάσεις δεδομένων

Αλλά οι μη πρωτότυπες βάσεις δεδομένων είναι εκείνες οι οποίες παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την άποψη της προστασίας, καθώς εκείνες είναι οι πολυτιμότερες βάσεις για όλους τους ενδιαφερόμενους-άλλωστε, σαφώς είναι και οι περισσότερες²⁰. Τέτοιες είναι οι βάσεις δεδομένων οι οποίες αποτελούν τα 'διαμάντια' της κοινωνίας της πληροφορίας, προσεκτικά δομημένα πληροφορικά σύνολα, περιέχοντα όσο το δυνατό περισσότερες πληροφορίες και με στόχο την πιο εύκολη έρευνα και την αναζήτηση της πληροφορίας μέσω ειδικών

¹⁹ Έτσι και η Συνοδινού Τ., ό.π., σ. 191. Πρβλ. και με Κουμάντο, ό.π., σ. 506, ο οποίος δηλώνει, αναφερόμενος στο ειδικής φύσης δικαίωμα της Οδηγίας υπέρ των κατασκευαστών μη πρωτότυπων βάσεων δεδομένων, ότι καθώς δεν μπορεί ένα συγγενικό δικαίωμα να προστατευτεί ισχυρότερα από ό,τι στην πνευματική ιδιοκτησία, επιβάλλεται η αναλογική εφαρμογή των περιορισμών του άρ. 18 Ν. 2121/1993, ανεξαρτήτως βέβαια των ρητών περιορισμών που ορίζει η Οδηγία για τις βάσεις δεδομένων αυτές (οι οποίοι βέβαια, είχαν τον σκοπό να είναι αποκλειστικοί σε όλη την κοινότητα). Ως προς αυτό το σημείο, βλ. παρακάτω.

²⁰ Μαρίνος, Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων-η πληροφορία ως αντικείμενο συναλλαγής, ΕΕμπΔ 98, 16, 27, Μαρίνος, Το ειδικής φύσης (sui generis) δικαίωμα της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ, ΔΕΕ 1997, 128επ, Σχινάς, ό.π., 1216επ., Μπλέττα, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 14106/1995, ΔΕΕ 1995, 963,

μηχανισμών, όπως ευρετήρια, θησαυρούς κλπ-βεβαίως, η συντριπτική τους πλειονότητα είναι ηλεκτρονικές. Αυτές είναι και οι βάσεις τις οποίες θα χρησιμοποιήσουν και οι βιβλιοθήκες και τα αρχεία, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους και εκείνες των χρηστών τους.

Οι κατασκευαστές μη πρωτότυπων βάσεων δεδομένων έχουν τις εξής εξουσίες: να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την εξαγωγή (αναπαραγωγή, αντιγραφή: μόνιμη ή προσωρινή μεταφορά του συνόλου ή ουσιώδους τμήματος της βάσης σε άλλον υλικό φορέα με οποιοδήποτε μέσο) ή/και την επαναχρησιμοποίηση (που σημαίνει: θέση σε κυκλοφορία, εκμίσθωση, παρουσίαση στο κοινό κλπ - κάθε μορφής διάθεση στο κοινό του συνόλου ή του ουσιώδους μέρους της βάσης με διανομή αντιγράφων, εκμίσθωση, μετάδοση, κάθε διάθεση) του συνόλου ή ουσιώδους μέρους, ποιοτικά ή ποσοτικά, της βάσης δεδομένων.

Ο νόμιμος χρήστης της βάσης δεδομένων μπορεί να εξάγει και να επαναχρησιμοποιεί επουσιώδη μέρη της βάσης δεδομένων (αξιολογούμενου ποιοτικά ή ποσοτικά) για οποιονδήποτε σκοπό. Όμως, δεν μπορεί να εκτελεί πράξεις που έρχονται σε σύγκρουση με την κανονική εκμετάλλευση της βάσης ή που θίγουν αδικαιολόγητα τα συμφέροντα του κατασκευαστή-δικαιούχου της βάσης. Επίσης δεν μπορεί να προξενεί ζημία στους δικαιούχους των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων για τα έργα που περιέχονται στη βάση δεδομένων²¹.

Γ. Νόμιμος χρήστης μη πρωτότυπης βάσης και εξαιρέσεις

Ο νόμιμος χρήστης της βάσης δεδομένων μπορεί να προβαίνει (μόνο) σε αναπαραγωγή (δηλ. όχι σε επαναχρησιμοποίηση) ουσιώδους μέρους της βάσης δεδομένων, μόνο όταν πρόκειται για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς (αρκεί να αναφέρεται η πηγή και στο βαθμό που η εξαγωγή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό). Όταν πρόκειται για σκοπούς δημόσιας ασφάλειας και διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας, μπορεί εκτός της αναπαραγωγής να προβαίνει και σε επαναχρησιμοποίηση (εκτός δηλαδή της αρχικής αφαίρεσης) ουσιώδους μέρους της βάσης δεδομένων.

²¹ Βλ. Καλλινίκου, ό.π., σ. 79. Βέβαια, η διάταξη έχει εφαρμογή μόνο στις βάσεις δεδομένων που έχουν ενσωματώσει έργα προστατευόμενα με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και όχι τις βάσεις που περιέχουν πχ διευθύνσεις και τηλέφωνα κλπ.

Παρατηρείται πάντως²² ότι, παρά τον περιοριστικό κατάλογο των εξαιρέσεων αυτών, επειδή δεν είναι δυνατό ένα συγγενικό δικαίωμα²³ να προστατεύεται ισχυρότερα από το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, εφαρμόζονται εδώ ανάλογα και οι περιορισμοί των άρ. 18 Ν. 2121/1993. Κατά τη θέση αυτή για παράδειγμα, με την εξαίρεση της αναπαραγωγής ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτική χρήση που ρητά απαγορεύτηκε στην Ελλάδα το 2002²⁴, επιτρέπεται η παράθεση αποσπασμάτων από τη βάση δεδομένων κατά τους όρους του άρ. 19, η αναπαραγωγή σε εκπαιδευτικά σχολικά βιβλία και ανθολογίες κατά τους όρους του άρ. 20, και η αναπαραγωγή για βιβλιοθήκες και αρχεία κατά τους όρους του άρ. 22.

Πάντως, εκτός των πρακτικών προβλημάτων της εφαρμογής περιορισμών που θεσπίστηκαν αφορώντας άλλου είδους έργα και όχι ηλεκτρονικών ειδικότερα βάσεων δεδομένων, στο 45^A του Ν. 2121/1993 έχουν ενσωματωθεί οι ειδικοί περιορισμοί υπέρ του νομίμου χρήστη πάντα, σε ό,τι έχει σχέση με την έρευνα, την εκπαίδευση και τη χρήση για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή σκοπούς δικαστικούς ή διοικητικούς, οι οποίοι λογικά θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αποκλείουν άλλους περιορισμούς για τους ίδιους σκοπούς. Άλλωστε, η θέση ότι ο κατάλογος των προβλεπόμενων από την Οδηγία εξαιρέσεων είναι περιοριστικός και επομένως τα κράτη-μέλη δεν μπορούν να καθιερώσουν άλλους, πέραν από τους προβλεπόμενους περιορισμούς, είναι και αυτή εύλογη, οπωσδήποτε αντικατοπτρίζει τη βούληση του κοινοτικού νομοθέτη, ο οποίος ρητά επεδίωξε την εναρμόνιση του σχετικού δικαίου σε όλα τα δεσμευόμενα από την Οδηγία μέρη, ενώ και στο μεγαλύτερο μέρος της σχετικής βιβλιογραφίας φαίνεται δεδομένη) ενώ παράλληλα, έχει υποστηριχθεί και το αντίθετο²⁵.

Ειδικά για τον περιορισμό αυτόν του άρ. 22 πάντως, υπέρ των μη κερδοσκοπικών βιβλιοθηκών και αρχείων και πάντοτε σύμφωνα με την παραπάνω άποψη, θα πρέπει να καταλήξουμε μέσω της ανάλογης αυτής εφαρμογής ότι οι βιβλιοθήκες και τα αρχεία έχουν το δικαίωμα να κατασκευάσουν ένα αντίγραφο μιας

²² Κουμάντος, ό.π., σ. 506.

²³ Βέβαια, ως προς το ότι το νέο δικαίωμα υπέρ του κατασκευαστή βάσης δεδομένων της Οδηγίας είναι συγγενικό δικαίωμα, δεν φαίνεται να υπάρχει ομοφωνία: ο Κουμάντος το θεωρεί συγγενικό δικαίωμα (βλ. παραπάνω), όπως και ο Μαρίνος, Πνευματική ιδιοκτησία, 2004, σ. 321επ και του ίδιου, Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων-η πληροφορία ως αντικείμενο συναλλαγής, ΕΕμπΔ 98, 16, 22 ('..κατά την ορθότερη άποψη θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα νέο συγγενικό δικαίωμα στο πλαίσιο του Ν. 2121/1993...'), ενώ η Καλλινίκου, ό.π., σ. 78. τονίζει ότι πρόκειται για ένα νέο ειδικής φύσης δικαίωμα και δεν το συμπεριλαμβάνει στα συγγενικά δικαιώματα (τα οποία διαπραγματεύεται στις σ. 225επ.). Βεβαίως, κατά τη θέση αυτή (ειδικής φύσης μόνο και όχι ταυτόχρονα συγγενικό), δεν τίθεται κανένα ζήτημα ανάλογης εφαρμογής των περιορισμών του άρ. 18 Ν 2121/1993.

²⁴ Βλ. παραπάνω.

²⁵ Οδηγώντας μάλλον σε μια γενική σχετική σύγκριση, βλ. Συνοδινού Τ., ό.π., σ. 303.

βάσης δεδομένων που διαθέτουν, με την έννοια του ενός ‘προσθέτου αντιτύπου’ του νόμου (άρ. 22), προκειμένου είτε να το διατηρήσουν είτε να το μεταβιβάσουν σε άλλη, μη κερδοσκοπική βιβλιοθήκη ή αρχείο, αλλά μόνο εφόσον η προμήθεια ενός τέτοιου από την αγορά αντιγράφου είναι αδύνατη σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους. Φαίνεται ότι η εφαρμογή της εξαίρεσης για τις περισσότερες βάσεις δεδομένων θα είναι ιδιαίτερα περιορισμένη, καθώς θα πρέπει για κάποιο λόγο, για να λειτουργήσει η εξαίρεση, να μη διατίθεται πλέον στην αγορά μια βάση²⁶, την οποία διαθέτει όμως η βιβλιοθήκη ή το αρχείο σε κάποια μορφή (ηλεκτρονική ή μη). Δεν πρέπει ωστόσο να λησμονείται ότι, εφόσον θεωρήσουμε ότι το νέο ειδικής φύσης δικαίωμα υπέρ του κατασκευαστή βάσης δεδομένων δεν θεωρηθεί συγγενικό δικαίωμα²⁷, δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής της παραπάνω διάταξης.

Δ. Έννοια νομίμου χρήστη βάσεως δεδομένων

Νόμιμος χρήστης θα πρέπει λογικά να υποτεθεί ότι είναι το πρόσωπο που συνδέεται με σύμβαση με τον δικαιούχο της βάσης δεδομένων. Βέβαια, ορθά παρατηρείται ότι, εφόσον υπάρχει τέτοια σύμβαση χρήσης, γιατί ο κοινοτικός νομοθέτης έσπευσε να θεσπίσει περιορισμούς του δικαιώματος του δικαιούχου υπέρ του;²⁸ Το ζητούμενο θα ήταν, λογικά, η θέσπιση περιορισμών των δικαιωμάτων του δικαιούχου υπέρ κάθε τρίτου, μη συνδεδεμένου με ενοχική σχέση παραχώρησης χρήσης της βάσης, όπως ακριβώς συμβαίνει με τους περιορισμούς του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας (άρ. 18επ. Ν. 2121/1993), για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος (έρευνα, επιστήμη, διοίκηση, απονομή δικαιοσύνης, δημοσιογραφία, κριτική κλπ). Το πρόσωπο που συνδέεται με σύμβαση παραχώρησης χρήσης βάσεως δεδομένων υπέρ του ούτως ή άλλως καταβάλλει αντίτιμο για τη χρήση αυτή, φυσικά για να μπορεί να προβαίνει στη χρήση. Στη θεωρία πάντως το πολύ σημαντικό

²⁶ Και αυτό βέβαια μπορεί να συμβεί. Από το Gale Directory of Databases, 2004, Gale Group, Gale Research Detroit, βλέπουμε ότι υπάρχουν βάσεις δεδομένων οι οποίες αποσύρονται από την κυκλοφορία (οι επιχειρήσεις τους για παράδειγμα δεν λειτουργούν πια).

²⁷ Καλλινίκου, ό.π.

²⁸ Κουμάντος, ό.π., 506: ‘..τι νόημα έχει η καθιέρωση κάποιων περιορισμών υπέρ αυτού; Οι περιορισμοί προφανώς αφορούν κάθε τρίτον και ειδικά για τον νόμιμο χρήστη έχουν μικρή σημασία, αφού η έκταση των δικαιωμάτων του θα προκύπτει από τη σύμβαση, έστω ερμηνευτικά..’. Βλ. και επόμενη υποσημείωση για παρόμοια θέση φορέων.

ζήτημα ποιος είναι ο νόμιμος χρήστης (και άρα, ποιος δεν είναι) δεν έχει τύχει ομόφωνης απάντησης²⁹, καθώς υποστηρίζονται τρεις διαφορετικές απόψεις:

1. Ο νόμιμος χρήστης είναι μόνο ο συμβατικά συνδεδεμένος με τον δικαιούχο που παραχωρεί τη χρήση της βάσης³⁰.
2. Ο νόμιμος χρήστης είναι ο συμβατικά συνδεδεμένος με τον δικαιούχο που παραχωρεί τη χρήση της βάσης, αλλά και το πρόσωπο που προβαίνει σε χρήση της βάσης, επικαλούμενος κάποια εξαίρεση υπέρ του (πχ έρευνα)³¹

²⁹ Βλ. και Commission Staff Working Paper on the review of the EC legal framework in the field of copyright and related rights SEC (2004) 95 της 19.7.2004, Barbara Stratton, σύμβουλος της CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) για την LACA (Libraries and Archives Copyright Alliance), η οποία δηλώνει ότι υπάρχει σαφής ανάγκη νομοθετικής ρύθμισης που θα ξεκαθαρίζει ποιος είναι ο νόμιμος χρήστης κατά την Οδηγία. Παρόμοια κριτική ασκήθηκε ειδικά για το άρθρο αυτό στην έρευνα της Nautadutilh για την εφαρμογή της Οδηγίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου ειδικά η CILIP δήλωσε: 'οι βιβλιοθηκονόμοι και οι επαγγελματίες της πληροφόρησης δεν είναι ευτυχείς με τον ορισμό του νομίμου χρήστη της βάσης δεδομένων της Οδηγίας. Η χρήση των περισσότερων βάσεων καθορίζεται από τη σύμβαση ή άδεια παραχώρησης χρήσης, οπότε δεν έχει νόημα να πει κανείς ότι ο νόμιμος χρήστης έχει δικαίωμα να χρησιμοποιήσει τη βάση, αφού οι χρήστες που έχουν πρόσβαση ορίζονται στη σύμβαση. ..Ο νόμιμος χρήστης θα μπορούσε να είναι κάποιος που κάνει χρήση μιας εξαίρεσης. Εμείς ερμηνεύουμε την έννοια κατά το εξής: νόμιμος χρήστης μπορεί να είναι (όχι αποκλειστικά) α. ο αγοραστής μιας έντυπης βάσης δεδομένων, β. κάθε αγοραστής μιας φορητής βάσης δεδομένων (CD-ROM) γ. χρήστης στον οποίο έχει παραχωρηθεί άδεια χρήσης βάσης, κατά τη σύμβαση..και δ. κάθε πελάτης μιας υπηρεσίας παροχής πληροφορίας ή βιβλιοθήκη η οποία είναι νόμιμος χρήστης. Nautadutilh, Final Report, The Implementation and Application of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, Study, απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο, σ. 481. Η EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation) απαντά στην ίδια ερώτηση της έρευνας: '...η έννοια του νομίμου χρήστη δεν υιοθετήθηκε στην Οδηγία για την Κοινωνία της Πληροφορίας. Κάθε χρήστης κατά την Οδηγία αυτή μπορεί, θεωρητικά, να ασκήσει τα δικαιώματά του από το άρ. 5, εφόσον αυτά ενσωματώθηκαν στα εθνικά δίκαια (των κρατών-μελών). Η διάκριση μεταξύ του νομίμου χρήστη και του χρήστη δεν είναι αναγκαία και έχει προκαλέσει σύγχυση στους βιβλιοθηκονόμους, οι οποίοι παρέχουν πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων-η ίδια σύγχυση έχει προκληθεί και για τις βάσεις δεδομένων που έχουν παραγάγει οι ίδιοι...', ό.π., σ. 483. Παρόμοιες απαντήσεις έδωσαν οργανισμοί όπως το SCONUL (Society of College National University Libraries: '...η εισαγωγή της νέας έννοιας 'νόμιμος χρήστης βάσης' είναι οπισθοδρομική. Στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, η δίκαια χρήση είναι μια πράξη που είναι ελεύθερη στον καθένα-αρκεί να είναι δίκαιη. Στους όρους για τις βάσεις δεδομένων, μόνο οι νόμιμοι χρήστες μπορούν να προβαίνουν σε δίκαια χρήση, αυτός δε ο περιορισμός μειώνει την αξία των εξασφαλίσεων των παρ. 19 και 20. Απαιτείται δηλαδή, εκείνος ο οποίος επιθυμεί να κάνει χρήση της εξαίρεσης, να έχει ήδη την άδεια να χρησιμοποιεί τη βάση. Όμως, όλος ο σκοπός μιας εξαίρεσης, ενός περιορισμού είναι να μπορείς να προβείς σε χρήση χωρίς άδεια...' (σ. 482), η Βασιλική Ακαδημία (Royal Society), και άλλοι, ό.π.

³⁰ '...ως νόμιμος χρήστης θα πρέπει να θεωρηθεί εκείνος ο οποίος έχει δικαίωμα πρόσβασης και χρήσης των στοιχείων της βάσης δεδομένων...δυνάμει ειδικής ενοχικής σύμβασης ή έχει αγοράσει νόμιμα αντίγραφο της βάσης...', Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό.π., σ. 323. Την ίδια θέση φαίνεται να υιοθετεί ο Hugenholtz, Implementing the Database Directive, www.ivir.nl, τελευταία πρόσβαση 25/1/2006, ο οποίος δηλώνει το ατυχές για την 'τραγική φιγούρα' του νομίμου χρήστη ότι, ενώ ο μη νόμιμος χρήστης μπορεί ελεύθερα, σαν το 'πουλί', να ανταγωνιστεί με τους παραγωγούς βάσεων και δικαιούχους, ο νόμιμος χρήστης δεν μπορεί να προβεί σε πράξεις που συγκρούονται με την κανονική χρήση της βάσης κλπ κατά το άρ. 8 § 2 και 3 της Οδηγίας. Παρόμοια θέση και ο Gaster, La protection juridique des bases des donnees a la lumiere de la discussion concernant le droit d'auteur et les droits voisins dans la societe de l'information, Libertes, droits et reseaux dans la societe de l'information, Brjylant, Bruxelles 1996, 27 και γενικά, Gaster & Powell, Legal Protection of Databases in Europe: A Guide to the Directive (Current EC Legal Developments Series), Butterworths Law, 1998.

3. Ο νόμιμος χρήστης είναι ο νόμιμος κάτοχος μέσω οποιουδήποτε τρόπου (δανεισμός από βιβλιοθήκη κλπ)³²-αρκεί η νόμιμη κατοχή της βάσης

Πάντως, ειδικά για τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία σε σχέση με τη χρήση βάσεων δεδομένων, λογικά θα συνδέονται συμβατικά με τον δημιουργό/κατασκευαστή βάσης δεδομένων, η δε σύμβαση αυτή θα προβλέπει και τους όρους χρήσης της βάσης από τους χρήστες της βιβλιοθήκης. Οπότε η παραπάνω διάκριση θα έχει μόνο θεωρητική σημασία. Το επόμενο ζήτημα, επομένως, είναι οι συμβατικές δεσμεύσεις και τα δικαιώματα των βιβλιοθηκών και των αρχείων έναντι του κατασκευαστή/παραχωρούντος τη χρήση μιας μη πρωτότυπης βάσης δεδομένων³³.

2. Συμβατικοί όροι χρήσης βάσεως δεδομένων

Κάθε σύμβαση περιέχει συγκεκριμένους όρους που δεσμεύουν τους συμβαλλόμενους. Κατά το ελληνικό αστικό δίκαιο, οι όροι αυτοί ελέγχονται ως προς την εγκυρότητά τους καταρχήν από τα άρθρα 281ΑΚ και 179ΑΚ, αλλά και από τον Ν. 2251/1994 που προστατεύει τους καταναλωτές. Έτσι, όρος που κρίνεται καταχρηστικός ή ανήθικος κλπ είναι άκυρος, ενώ ο Ν. 2251/1994 περιλαμβάνει ειδικό κατάλογο με όρους που μπορεί το δικαστήριο να κρίνει άκυρους και επομένως, δεν δεσμεύουν τους συμβαλλόμενους.

A. Νόμιμος χρήστης και εξαγωγή/επαναχρησιμοποίησης δεδομένων

Η αντίθεση 'δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright) κατά συμβατικού όρου χρήσης (contract)' έχει εμφανιστεί σε δικαστικές υποθέσεις που αφορούν τη

³¹ Koumantos, Les bases des donnees dans la directive communautaire, RIDA janv. 1997 n. 171, 78, 101, Vanovermeire, The Concept of the Lawful User in the Database Directive, IIC 1/2000, 67.

³² Βλ. σχετική ανάλυση στη Συνοδινού, ό.π., σ. 198.

³³ Θα περιορίσω τη σχετική διαπραγμάτευση στις μη πρωτότυπες on line βάσεις δεδομένων, καθώς εκείνες είναι οι βάσεις που απαντώνται περισσότερο (βλ. παραπάνω)-φυσικά, συνήθως σε μια βάση δεδομένων μπορεί να υπάρχουν και πρωτότυπα στοιχεία, κατά την Οδηγία, και μη πρωτότυπα (πχ κατάλογος τηλεφώνων και διευθύνσεων, ο οποίος όμως παρουσιάζεται με μια συγκεκριμένη πρωτότυπη παρουσίαση στην ιστοσελίδα μέσω της οποίας διατίθεται. Ο χρήστης της όμως ενδιαφέρεται για το περιεχόμενο (όχι για την παρουσίαση) και εκείνο είναι και το τυχόν αντικείμενο της αντιγραφής/αφαίρεσης/επαναχρησιμοποίησης κλπ.

χρήση βάσης δεδομένων³⁴. Το ερώτημα που τίθεται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι: τι γίνεται όταν ένας συμβατικός όρος χρήσης βάσης περιορίζει δικαιώματα του αντισυμβαλλόμενου, τα οποία διαθέτει όμως λόγω του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας; Οι διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, δηλαδή, είναι (και τότε είναι) αναγκαστικό δίκαιο;

Κατά τον Ν. 2121/1993, το όριο που τίθεται στις δυνατότητες του κατασκευαστή βάσης δεδομένων να δεσμεύσει τη χρήση της βάσης από τον χρήστη της είναι: να μη θίξει καθόλου το δικαίωμα του χρήστη (της βιβλιοθήκης, του αρχείου και των προσώπων που κατά τη σύμβαση έχουν δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη βάση λόγω της σύμβασης με τη βιβλιοθήκη ή το αρχείο πχ φοιτητές κλπ) να εξάγει και να επαναχρησιμοποιεί ουσιώδη τμήματα της βάσης δεδομένων για οποιονδήποτε σκοπό, εννοείται χωρίς την άδεια του κατασκευαστή και χωρίς αμοιβή. Αλλά και αυτή η δυνατότητα υπόκειται στους περιορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω³⁵.

Ο νόμιμος χρήστης μπορεί να εξαγάγει και ουσιώδες μέρος της βάσης δεδομένων (όχι όλη πάντως), εφόσον ο σκοπός του είναι ερευνητικός ή εκπαιδευτικός και εφόσον αυτός ο μη εμπορικός σκοπός δικαιολογεί την εξαγωγή του ουσιώδους αυτού μέρους και εφόσον αναφέρεται η πηγή (η βάση δεδομένων). Αυτό οπωσδήποτε αφορά τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία. Όμως, ο νόμιμος χρήστης δεν μπορεί να επαναχρησιμοποιήσει το ουσιώδες αυτό μέρος της βάσης (άρ. 45Α παρ. 6). Απαγορεύεται επομένως από τον Ν. 2121/1993 αυτή η επαναχρησιμοποίηση, κάτι που σημαίνει βέβαια ότι και ο κατασκευαστής της βάσης δεδομένων, εκτός από το δεδομένο ότι κανένα συμφέρον δεν έχει να επιτρέψει παρόλα αυτά την επαναχρησιμοποίηση, τυχόν συμβατικός όρος που θα την επιτρέψει θα είναι λογικά άκυρος, ως αντίθετος προς το άρ. 45^Α παρ. 6. Άλλωστε, είναι εμφανές ότι, ενώ στην παρ. 5 του 45^Α ορίζεται ότι συμφωνίες αντίθετες προς τις ρυθμίσεις της παραγράφου είναι άκυρες, η ίδια προστατευτική για τους χρήστες πρόταση δεν έχει προστεθεί και στο τέλος της παραγράφου 6. Δηλαδή, η Οδηγία προστατεύει από μια αντίθετη σύμβαση τον χρήστη και εξασφαλίζει τα ελάχιστα δικαιώματα του νομίμου χρήστη πάντοτε, όχι όμως όταν πρόκειται για την εξαίρεση υπέρ της έρευνας, της

³⁴ Με πιο χαρακτηριστική μάλλον την αμερικανική *ProDC v. Zeidenberg*, 86 F.3D 1447 (7th Cir., June 20, 1996) στην οποία ο δικαστής Easterbrook δέχθηκε την ισχύ όρων της σύμβασης χρήσης μιας βάσης δεδομένων, οι οποίοι περιόριζαν δικαιώματα του αγοραστή τα οποία διέθετε κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας.

³⁵ Πρόκειται περί ειδικής μορφής της απαγόρευσης κατάχρησης δικαιώματος, εδώ του χρήστη, καθώς απαγορεύεται να προβαίνει σε πράξεις που αντιτίθενται στην κανονική εκμετάλλευση της βάσης από τον κατασκευαστή της κλπ, βλ. παραπάνω.

διδασκαλίας κλπ. Άλλωστε, η εξαίρεση υπέρ πχ της έρευνας δεν ήταν υποχρεωτική για τους νομοθέτες των κρατών-μελών, αλλά προαιρετική. Αυτή είναι η μόνη ερμηνεία που συνάγεται από τη βούληση του κοινοτικού νομοθέτη που επιτρέπει, αντίθετα, την επαναχρησιμοποίηση για άλλους λόγους (πχ δικαστικούς)³⁶. Όμως, οι επιστήμονες δεν ενδιαφέρονται για τη ‘γυμνή’ κτήση δεδομένων, τα οποία όμως απαγορεύεται να επεξεργαστούν οι ίδιοι και κατόπιν, να δημοσιεύσουν τα σχετικά αποτελέσματα της έρευνάς τους, δηλαδή πιθανότατα, να προβούν στην, απαγορευμένη κατά τα παραπάνω, επαναχρησιμοποίηση των δεδομένων. Γι’ αυτό τον λόγο, καθώς επίσης και για το ότι η εξαίρεση αφορά πάντοτε τον νόμιμο χρήστη μόνο και όχι το κοινό εν γένει, η σχετική διάταξη της Οδηγίας υπέστη δριμύτατη κριτική από διάφορους επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς φορείς, όπως και εκπροσώπους των συμφερόντων των βιβλιοθηκών³⁷.

B. Απαλλαγή κατασκευαστή από ευθύνη και ιδιωτική χρήση της βάσης

Άλλοι όροι που συχνά προβλέπονται στις συμβάσεις παραχώρησης χρήσης βάσης δεδομένων είναι³⁸:

1. Η απαλλαγή του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων από κάθε ευθύνη του που προκύπτει από εσφαλμένες πληροφορίες της βάσης (ανεξάρτητα από τον λόγο του σφάλματος αυτού, πχ μη επιμελούς ενημέρωσης της βάσης κλπ)
2. Συμφωνία ιδιωτικής χρήσης της βάσης (ο χρήστης υποχρεούται να χρησιμοποιήσει τη βάση μόνο για ιδιωτική χρήση).

Ως προς τον πρώτο όρο, καταρχήν, είναι δεδομένη αυτή τη στιγμή και διεθνώς η έλλειψη ευθύνης του συγγραφέα και εκδότη³⁹⁴⁰ για πληροφορίες⁴¹, και λόγω του

³⁶ Βλ. και Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό.π., σ. 321, ‘...η απαρίθμηση των περιορισμών αυτών (του άρ. 45^α παρ. 6) είναι αποκλειστική...’.

³⁷ Βλ. παραπάνω, απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο στην έρευνα της Nautadutilh.

³⁸ Συχνά ορίζεται επίσης ότι η βάση προστατεύεται με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας κλπ ενώ ο χρήστης δεν αποκτά παρόμοιο δικαίωμα επί των έργων/δεδομένων της βάσης. Επί αυτής της ρήτρας, δεν υπάρχει ουσιαστικά σχόλιο, καθώς εκφράζει την πραγματικότητα και δεν είναι ουσιαστικά κάποιος ‘όρος’ μεταξύ κατασκευαστή και χρήστη.

³⁹ Βλ. ενδεικτικά Gordon & Breach v. American Institute of Physics, 859 F.Supp. 1521, 1540-42 (S.D.N.Y. 1994).

⁴⁰ Winter v. Putnam's Sons, 938 F.2d 1033 (9th Cir. 1991), από αμέλεια (αντιστροφή φωτογραφίας κατά την εκτύπωση), σε βιβλίο για τα άγρια μανιτάρια συγκεκριμένο είδος παρουσιάστηκε ως ακίνδυνο για τον άνθρωπο, οι αναγνώστες του κατέληξαν να υποστούν μεταμοσχεύσεις συκωτιού λόγω

συνταγματικού δικαιώματος της έκφρασης, ανεξάρτητα από την εν δυνάμει 'επικινδυνότητα' της⁴², ενώ η ευθύνη του παραγωγού προϊόντος δεν συμπεριλαμβάνει την ευθύνη του για παροχή πληροφορίας (η πληροφορία δεν είναι, νομικά, προϊόν⁴³). Είναι εύλογο, άλλωστε, ότι ερώτημα ευθύνης δεν μπορεί εύκολα να τεθεί⁴⁴, όταν οι πληροφορίες είναι απλά στοιχεία, γεγονότα κλπ σαν εκείνα που συχνά συμπεριλαμβάνουν οι μη πρωτότυπες βάσεις δεδομένων-ευθύνη για εγγραφή λάθος τηλεφώνου ενός συνδρομητή ή εσφαλμένης αναγραφής ενός ονόματος δεν θα μπορούσε λογικά να θεμελιωθεί. Πάντως, θα μπορούσε, ίσως, να τεθεί το ζήτημα της ευθύνης, εάν πχ μια βάση νομικών δεδομένων δεν έχει συμπεριλάβει, για παράδειγμα, την τελευταία απόφαση του Αρείου Πάγου για κάποιο σημαντικό νομικό ζήτημα.

Συζητείται πάντως, αντίστροφα, η ευθύνη (εκτός άλλων επαγγελματιών, όπως, φυσικά, η ευθύνη των ιατρών για παροχή ορθής πληροφόρησης, η οποία δεν είναι 'νέα' για τα νομικά χρονικά⁴⁵) των ιδίων των βιβλιοθηκονόμων για παροχή εσφαλμένης πληροφορίας⁴⁶. Συνεπώς, θα ήταν οξύμωρο σχήμα, εάν ετίθετο πραγματικά ζήτημα ευθύνης του βιβλιοθηκονόμου (ή του αρχειονόμου) ή της βιβλιοθήκης και του αρχείου για παροχή πληροφορίας, έναντι των χρηστών, αλλά ο κατασκευαστής βάσης δεδομένων, ο οποίος συχνά εκπροσωπεί τεράστια οικονομικά συμφέροντα⁴⁷, να μπορούσε νόμιμα να απαλλαγεί πλήρως από κάθε ευθύνη έναντι

κατανάλωσης του μανιταριού αυτού, κρίθηκε ότι δεν υπήρχε ευθύνη του εκδότη του βιβλίου για εσφαλμένη πληροφορία.

⁴¹ Στις ΗΠΑ υπάρχει όμως αστική ευθύνη για πληροφορία, όταν η ευθύνη αφορά λάθη κλπ σε αεροναυτικούς χάρτες, *Aetna Casualty v. Jeppesen*, 642 F.2d 339 (9th Cir. 1981); *Salomey v. Jeppesen*, 707 F.2d 671 (2d Cir. 1983); *Brocklesby v. U.S.*, 767 F.2d 1288 (9th Cir. 1985), cert. denied, 474 U.S. 1101 (1986); *Fluor Corp. v. Jeppesen & Co.*, 216 Cal.Rptr. 68 (Calif.App. 1985). Βλ. και *Onsrud, H.J.* (1999) *Liability in the Use of GIS and Geographical Datasets* in: P. Longley, M. Goodchild, D. Maguire, and D. Rhind (eds.), *Geographical Information Systems: Vol.2 Management Issues and Applications*, John Wiley and Sons, Inc., pp. 643-652, που διαπραγματεύεται την ευθύνη από τη χρήση συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών.

⁴² Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη, *Δίκαιο της Πληροφορίας*, 2004, 131-132.

⁴³ Βλ. Βαλτούδη, *Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα*, διδ.διατρ., 1999, σ. 184επ (ευθύνη από παροχή υπηρεσιών και πληροφοριών-εκδοτικά προϊόντα και λογισμικό).

⁴⁴ Πάντως, στις ΗΠΑ υπάρχει παρόμοια ευθύνη για εσφαλμένες ενδείξεις σε χάρτες, άρα σε απλά 'στοιχεία' ή 'γεγονότα'- μια βάση δεδομένων με παρόμοια στοιχεία θα ήταν καταρχήν μη πρωτότυπη. Βλ. προηγούμενη υποσημείωση. Βλ. και υποσημείωση 41.

⁴⁵ Βλ. ενδεικτικά Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδη Ι., *Η υποχρέωση ενημέρωσης του ασθενούς*, 1993.

⁴⁶ Puckett, Ashley & Craig, *Issues in information malpractice*, *MedRefServ Q* 1991, Summer, 10(2):33-46, Mintz, *Information practice and malpractice...De we need information insurance? ONLINE*, 8(4), 20-26, Everett, *Independent information professionals and the question of malpractice liability*, *ONLINE* (May), 65-70, Barsumayan, *Can your client sue you for misinformation? Information ethics, Concerns for Librarianship and the Information Industry*, ed. A. Mintz, series ed., J. Varjejs, 1990, 32επ.

⁴⁷ Πρβλ. τους διεθνείς εκδοτικούς οίκους Kluwer, Reed Elsevier και Thomson. Όχι πάντως ότι οι βιβλιοθήκες δεν έχουν δύναμη-ειδικά η αντίστασή τους στις ΗΠΑ κατά της υιοθέτησης μιας νομικής

των ιδίων αυτών αντισυμβαλλομένων του. Αλλά, ανεξάρτητα από το εάν και πότε και κατά ποιόν τρόπο θα μπορούσε να τεθεί η ευθύνη των βιβλιοθηκονόμων κλπ, στις συμβατικές ρήτρες απαλλαγής του προμηθευτή από κάθε ευθύνη του έχει εφαρμογή ο νόμος προστασίας του καταναλωτή,⁴⁸ Ν. 2251/1994, όπως βέβαια και ο Αστικός Κώδικας (ΑΚ 179, 281), με τους οποίους φυσικά πρέπει η σύμβαση παραχώρησης χρήσης της βάσης να συμβαδίζει⁴⁹.

Σχετικά με τη συμφωνία ιδιωτικής (μόνο) χρήσης της βάσης δεδομένων, το ερώτημα που μπορεί να ανακύψει είναι: έστω ότι ο χρήστης θέλει να προβεί σε αυτή τη συμφωνημένη ιδιωτική χρήση, αλλά η βάση προστατεύεται με τεχνολογικά μέτρα προστασίας έτσι ώστε η ιδιωτική αυτή χρήση να μην είναι δυνατή εξ ολοκλήρου. Έστω, δηλαδή, ότι, όπως ανέκυψε το 2004 σε μια υπόθεση στη Γαλλία⁵⁰, ο χρήστης θέλει να κάνει χρήση μιας εξαίρεσης υπέρ της ιδιωτικής χρήσης (ή υπέρ της έρευνας κλπ), στην οποία έχει δικαίωμα, αλλά η βάση προστατεύεται και αυτό δεν είναι εφικτό. Η λογική ερμηνεία της Οδηγίας θα ήταν ότι ο κατασκευαστής είναι υποχρεωμένος να μη δεσμεύσει με τεχνολογικά μέτρα προστασίας τη χρήση της βάσης κατά τους κανόνες της Οδηγίας και της σύμβασης παραχώρησης χρήσης. Αν όμως αυτό δεν γίνει, ο χρήστης μπορεί είτε να παραβιάσει με κάποιον τεχνολογικό επίσης τρόπο τα μέτρα (πχ κρυπτογράφηση κλπ) που τον εμποδίζουν να προβεί στη νόμιμη χρήση ή να προσφύγει στη δικαιοσύνη, διαμαρτυρόμενος για την παρεμπόδιση αυτή. Στην πρώτη περίπτωση, είναι δεδομένο ότι η ίδια η πράξη της παραβίασης τεχνολογικών μέτρων προστασίας έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικείμενου-ρητά συμπεριλαμβάνονται οι βάσεις δεδομένων-αποτελεί ποινικό αδίκημα (Ν. 2121/1993, άρ. 66^A), ανεξάρτητα από το εάν η πράξη είχε νόμιμο σκοπό: έχει ποινικοποιηθεί μόνη η πράξη της εξουδετέρωσης, άνευ άλλου⁵¹, ενώ η πράξη της εξουδετέρωσης τιμωρείται με την ίδια ποινή με εκείνη που προβλέπεται για την

προστασίας βάσεων δεδομένων με όρους παρόμοιους εκείνων της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ απέδωσε καρπούς και απέδειξε ότι και οι βιβλιοθήκες έχουν ισχύ για να προστατέψουν τα συμφέροντά τους. Βλ. www.ala.org για τις θέσεις τους σχετικά με προτεινόμενη νομοθεσία προστασίας βάσεων δεδομένων.

⁴⁸ Βλ. αναλυτικά Καράκωστα, Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005. Για τη σύγκρουση του copyright με το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή στο εξωτερικό βλ. ενδεικτικά Guibault & Helberger, Copyright law and consumer protection, www.ivir.nl.

⁴⁹ Έτσι και Μαρίνος, Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων, ό.π., σ. 29.

⁵⁰ Βλ. Helberger, It's not a right silly! The Private Copying Exception in Practice, <http://www.ivir.nl/publications/helberger/it'snotarightsilly.html> και Helberger, Not so Silly After All-new Hope for Private Copying, http://www.indicare.org/tiki-read_article.php?articleId=132.

⁵¹ Βλ. αναλυτικά Νούσκαλη, ό.π., σ. 982.

πράξη της πρόσβασης⁵². Γι' αυτόν τον λόγο και οι σχετικές διατάξεις της ποινικοποίησης έχουν οδηγήσει τους σχολιαστές σε κρίσεις όπως ότι ο κώδικας (τεχνολογικά μέτρα προστασίας και γενικά, η αρχιτεκτονική του διαδικτύου) σημαίνει το τέλος της πνευματικής ιδιοκτησίας όπως την ξέραμε μέχρι τώρα⁵³, ενώ αρνητική κρίση για τα μέτρα αυτά περιέχει και η Διακήρυξη της Γενεύης για το Μέλλον του Παγκοσμίου Οργανισμού Ιδιοκτησίας (4.10.2004)⁵⁴. Πάντως, αφού η εξουδετέρωση αποτελεί ποινικό αδίκημα, η πρώτη επιλογή δεν είναι προς το συμφέρον του χρήστη.

Η προσφυγή στη δικαιοσύνη φαίνεται κι αυτή άδικη: εκτός από το κόστος και ό,τι μια επεικείμενη δίκη συνεπάγεται, μια υπόθεση που φαίνεται εκ πρώτης όψεως ότι έχει σοβαρές πιθανότητες θετικής εξέλιξης, μπορεί κι αυτή να χαθεί: έτσι έγινε⁵⁵ στον πρώτο βαθμό στη Γαλλία, όταν ένας χρήστης, σε ομοδικία με τη γαλλική ένωση προστασίας καταναλωτών Que Choisir, προσέφυγε, επικαλούμενος την παράνομη παρεμπόδιση του μέσω μέτρων τεχνολογικής προστασίας από τη νόμιμη ιδιωτική χρήση (εκεί, ενός DVD, το οποίο δεν μπορούσε να αντιγράψει για να το δώσει στους γονείς του). Το Πρωτοδικείο είχε κρίνει ότι η εξαίρεση υπάρχει στον νόμο, αλλά δεν αντιστοιχεί σε δικαίωμα του καταναλωτή, τον οποίο καταδίκασε, μάλιστα, και στην καταβολής αποζημίωσης των εναγομένων (!). Κι ενώ το Εφετείο εξαφάνισε το 2005 την απόφαση και έκρινε ότι η εξαίρεση της ιδιωτικής χρήσης δεν ήταν στη διάθεση κάθε δικαιούχου⁵⁶, έκρινε επίσης ότι οι καταναλωτές δεν διαθέτουν κάποιο δικαίωμα με την τεχνική έννοια της λέξης, λόγω της εξαίρεσης⁵⁷. Η ίδια ερμηνεία θα μπορούσε να δοθεί, βέβαια, και στην επίκληση μιας εξαίρεσης, ενός περιορισμού, υπέρ του νομίμου χρήστη βάσης δεδομένων.

⁵² Για τη 'δικτατορική' ισχύ των τεχνολογικών μέτρων προστασίας στο εκεί και αλλού αποκαλούμενο 'lex informatica' βλ. Hugenholtz, Code as Code, ό.π., www.ivir.nl, επίσης βλ. , J.R. Reidenberg, 'Lex Informatica: The Foundation of Information Policy Rules through Technology', Texas Law Review 1998, σ. 568-581. Παρόμοιες σκέψεις στο L. Lessig, 'Intellectual Property and Code', St. John's Journal of Legal Comment 1996, p. 635-639.

⁵³ Hugenholtz, Code as Code, ό.π. και Lessig, ό.π.

⁵⁴ '...τεχνολογικά μέτρα που σχεδιάστηκαν για την επιβολή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε ψηφιακά περιβάλλοντα απειλούν τις βασικές εξαιρέσεις από την νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία οιτ αφορούν σε άτομα με αναπηρία, βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικούς, συγγραφείς και καταναλωτές και υπονομεύουν τα δικαιώματα του ατόμου και την ελευθερία...', www.cptech.org/ip/wipo/genevadeclaration.html

⁵⁵ Helbeger, It's not a right silly!, ό.π.

⁵⁶ Helbeger, Not so silly after all, ό.π.

⁵⁷ Όπως σχολιάζει η Helbeger, Not so silly after all, ό.π., το εφετείο έκανε τρία βήματα μπροστά και δύο πίσω. Το θετικό ήταν, εκτός άλλων, η ερμηνεία της σύμβασης με βάση τις νόμιμες και εύλογες προσδοκίες των καταναλωτών-χρήσιμος οδηγός για το μέλλον σχετικών υποθέσεων.

3. Τελικές σκέψεις

Ο κύριος νόμος που καθορίζει τους όρους χρήσης των βάσεων δεδομένων είναι ο Ν. 2121/1993, όπως τροποποιήθηκε για να εναρμονισθεί το ελληνικό δίκαιο με την Οδηγία 96/9/ΕΟΚ. Το δικαίωμα ειδικής φύσεως του κατασκευαστή βάσεων δεδομένων έχει υποστεί την ερμηνεία του ΔΕΚ⁵⁸, το οποίο δικαστήριο το ‘εξημέρωσε’ κατά κάποιον τρόπο⁵⁹, καθώς περιόρισε τις προστατευόμενες με αυτό βάσεις δεδομένων στις βάσεις στις οποίες η ουσιαστική επένδυση δεν αφορούσε την ίδια τη δημιουργία των δεδομένων, αλλά μόνο την κτήση τους⁶⁰ (αφαιρέθηκαν, δηλαδή, οι βάσεις που ήσαν παρα-προϊόντα δραστηριοτήτων με άλλους στόχους, όπως την οργάνωση αγώνων ποδοσφαίρου ή ιππικών αγώνων). Όμως, το ΔΕΚ περιορίστηκε σε σημασιολογικές διευκρινήσεις⁶¹ και άφησε μια σειρά ερωτημάτων αναπάντητα⁶². Πέραν από αυτό, έχει ήδη τεθεί από την ίδια την Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέμα έως και κατάργησης της Οδηγίας, καθώς κατά την αξιολόγησή⁶³ της

⁵⁸ Βλ. υποσημείωση 13.

⁵⁹ Επιτυχής έκφραση των Davinson M. & Hugenholtz B., Football Fixtures, horse races and spin-offs: the ECJ domesticates the database right, EIPR 2005, 3, www.ivir.nl.

⁶⁰ Ενώ, βέβαια, η διάκριση δεν είναι πάντοτε εύκολη-ο Davinson, ό.π., σημειώνει χαρακτηριστικά: ‘...η καταγραφή των δεδομένων της μετεωρολογίας όπως η καταγραφή της καθημερινής μεγίστης θερμοκρασίας είναι δημιουργία ή κτήση δεδομένου; Οι επιστήμονες αποκτούν τις γονιδιακές σειρές των ζωντανών οργανισμών ή τις δημιουργούν;’ (σ. 6). Σε συνέχεια με την εύλογη ερώτηση των Davinson και Hugenholtz, εάν κρίνουμε ότι οι επιστήμονες αποκτούν τα δεδομένα στη γονιδιακή σειρά (άρα, μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ουσιαστική επένδυση της έρευνας τους προς αυτόν τον σκοπό ως θεμέλιο κτήσης δικαιώματος ειδικής φύσης στη βάση τους), αλλά δεν τα δημιουργούν, τότε πως γίνεται να μπορούν να θεμελιώσουν (όπως και θεμελιώνουν) δικαίωμα ευρεσιτεχνίας σε αυτές; Η ευρεσιτεχνία, δηλαδή, προϋποθέτει δημιουργία, το ειδικής φύσης δικαίωμα προϋποθέτει κτήση (που αποκλείει την ευρεσιτεχνία) και οι ερευνητές επιθυμούν και τα δύο δικαιώματα (πρβλ. ως προς αυτό όχι μόνο τους εξαιρετικά μεγάλους αριθμούς ευρεσιτεχνιών ‘ζωής’ που έχουν διεθνώς χορηγηθεί, βλ. Albright M., Profits Pending, Common Courage Press, 2004, αλλά και ειδικά, τον ισλανδικό νόμο για τη βάση γενετικών δεδομένων της ιδιωτικής εταιρείας DeCODE, στον οποίο δίδεται ως ορισμός της βάσης αυτής, ίδιος με εκείνον της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ, προφανώς για να μην υφίσταται καμία αμφισβήτηση για το ότι η βάση γενετικών δεδομένων, τα δεδομένα της οποίας όμως πήραν από τις τράπεζες ιστών των Ισλανδών, δεν δημιούργησαν, οι ερευνητές της, προστατεύεται με το ειδικής φύσης δικαίωμα του κατασκευαστή, βλ. Canellou-Poulou-Bottis M., deCode and genetic databanks : where consent to genetic research means patenting a nation’s genes, paper presented at the eighth ETHICOMP International Conference on the Social and Ethical Impacts of Information and Communication Technologies, ‘Looking back to the future’, Sweden, 12-16 September 2005, www.ccsr.cse.dmu.ac.uk/conferences/ethicomp/ethicomp2005/abstracts/53.html.

⁶¹ Boyle, Two database cheers for the EU, Financial Times January 2, 2006, <http://news.ft.com/cms/s/99610a50-7bb2-11da-ab8e-0000779e2340.html>.

⁶² Davinson, ό.π.

⁶³ Μέρος μόνο της αρχικής έρευνας για την αξιολόγηση της Οδηγίας που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέθεσε στην ιδιωτική εταιρεία Nautadutilh είναι δημοσιευμένο στο διαδίκτυο. Παρά τα πολλά ηλεκτρονικά μηνύματα της συγγραφέως του παρόντος προς την εκπρόσωπο της Nautadutilh για τις βάσεις δεδομένων Fabienne Brison, με αίτημα την πρόσβαση στο συμπέρασμα και την αξιολόγηση της Οδηγίας στην οποία προέβη η Nautadutilh, για ερευνητικούς λόγους, η πρόσβαση στάθηκε αδύνατη με το αιτιολογικό ότι η εταιρεία δεσμεύεται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που της ανέθεσε το έργο με συμφωνία τήρησης απορρήτου ως προς το συμπέρασμα αυτό-ακόμη και μετά τη δημοσίευση της

εφαρμογής της, η οποία καθυστέρησε πέντε χρόνια, δεν βρέθηκαν αποδείξεις ότι το ειδικής φύσης δικαίωμα είναι επιτυχές ως προς τους σκοπούς που είχε η ίδρυσή του⁶⁴. Κατά την αξιολόγηση, η ευρωπαϊκή αγορά βάσεων δεδομένων δεν ενισχύθηκε⁶⁵ λόγω της θέσπισης του δικαιώματος, ενώ η αμερικανική αγορά βάσεων δεδομένων παραμένει σταθερά πρώτη, σε μια χώρα όπου δεν υφίσταται, παρά τις ισχυρότατες πιέσεις⁶⁶ νομική προστασία βάσεων δεδομένων παρόμοια με την Ευρώπη. Όπως η ίδια η Επιτροπή παραδέχεται στην αξιολόγηση, το δικαίωμα ειδικής φύσης δεν είχε κανένα προηγούμενό του σε καμία διεθνή συνθήκη, ενώ η αναλογία μεταξύ ευρωπαϊκών και αμερικανικών βάσεων δεδομένων από 1 προς 2 το 1996 (χρόνος έκδοσης της Οδηγίας) έγινε 1 προς 3 (το 2004)⁶⁷. Πάντως, δηλώνεται εκεί ότι η αλλαγή του συστήματος θα κοστίζει, ενώ θα μας επαναφέρει στο ερώτημα της αναζήτησης και πάλι της πιο κατάλληλης νομικής προστασίας των βάσεων δεδομένων⁶⁸.

Οι βιβλιοθήκες και τα αρχεία ως χρήστες βάσεων δεδομένων και ως φορείς που εξυπηρετούν χρήστες βάσεων πρέπει να συνεχίσουν να λαμβάνουν ενεργά μέρος στις σχετικές συζητήσεις. Η ειδική εκπαίδευση των βιβλιοθηκονόμων και των αρχειονόμων για τα πολύ σημαντικά νομικά ζητήματα που τίθενται για τα δεδομένα,

αξιολόγησης από την Επιτροπή. Έτσι, το συμπέρασμα αυτό της εταιρείας παραμένει κρυφό, μέσα σε μια κοινότητα που όμως υποστηρίζει ενεργά, αλλά και νομοθετικά, την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία, ενώ η μελέτη πληρώθηκε σε ιδιωτικό φορέα με χρήματα της ευρωπαϊκής επιτροπής. Η μελέτη της πάντως έχει υποστεί σοβαρή κριτική για τη μεθοδολογία της, βλ. ανάμεσα σε άλλους Block M., *The Empirical Basis for the Statutory Database Protection After the European Database Directive*, www.law.duke.edu/cspd/papers/empirical.doc, τελευταία πρόσβαση 21/1/2006, ο οποίος υποστηρίζει ότι το δείγμα των ερωτηθέντων φορέων για την Οδηγία δεν ήταν καθόλου αντιπροσωπευτικό (ήσαν μόνο 45, από τους οποίους οι 10 ήσαν κατασκευαστές βάσεων δεδομένων, ενώ δεν υπήρχε εκπροσώπηση των οργανώσεων προστασίας των καταναλωτών. Επίσης, ο Block υποστηρίζει ότι οι ερωτήσεις που έθετε η Nautadutill δεν ήσαν αληθινά κατάλληλες για την αξιολόγηση της Οδηγίας. Και πάλι, σημειώνει ότι οι μισοί φορείς που ερωτήθηκαν έκριναν ότι ο ορισμός της βάσης δεδομένων κατά την Οδηγία ήταν είτε πολύ ευρύς είτε ασαφής, ενώ μια σημαντική πλειονότητα των ερωτηθέντων έκρινε ότι ο όρος 'ουσιώδης επένδυση' ήταν κι αυτός ασαφής. Το 50% έκρινε το ειδικής φύσης δικαίωμα ως μη ικανοποιητικό. Τη σοβαρή ένδεια σε ό,τι αφορά εμπειρικές αποδείξεις που να στηρίζουν ή όχι την επιτυχία/αποτυχία της Οδηγίας παρατηρεί και ο Boyle, βλ. υπ. 60 ως προς την ίδια την αξιολόγηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία μάλιστα δεν φαίνεται να έχει αξιοποιήσει σε τίποτε τα στοιχεία από την αναφορά της Nautadutill (...).

⁶⁴ First Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, 12 Δεκεμβρίου 2005.

⁶⁵ Από το 2001 έχουν υποστηρίξει διάφοροι σχολιαστές ότι η Οδηγία ήταν ένα πείραμα που απέτυχε, βλ. Maurer, Hugenholtz & Onsrud, 'Europe's Database experiment', *Science*, vol. 294, num 26 (Οκτώβριος 2001) και Maurer, S. (2001) *Across Two Worlds: Database Protection in the US and Europe*. In *Intellectual Property and Innovation in the Knowledge-Based Economy*, J.Putnam,ed., Proceedings of the Conference 23 to 24 May 2001, Toronto, ON, Canada (University of Calgary Press, Calgary, AB, Canada).

⁶⁶ Βλ. γενικά για τα ανεπάλληλα νομοσχέδια που έχουν προταθεί στις ΗΠΑ, Κανελλοπούλου-Μπότη, *Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων*, 2004, σ. 152επ..

⁶⁷ Βλ. σχετικά σχόλια του Boyle, ό.π.

⁶⁸ Χωρίς αυτά τα επιχειρήματα να φαίνεται, πάντως, ότι επαρκούν για να δικαιολογήσουν τη διατήρηση των πραγμάτων όπως έχουν. Βλ. και Boyle, ό.π. υπ. 60.

που δικαίως αποκαλούνται ως τα ‘συστατικά’ της γνώσης⁶⁹ παρουσιάζεται κάτι απολύτως απαραίτητο. Άλλωστε, υποστηρίζεται, ορθά νομίζω, ότι πλέον πρέπει να γίνει κατανοητό στο ευρύ κοινό ότι το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας επηρεάζει άμεσα τη ζωή όλων⁷⁰.

Ότι οι βάσεις δεδομένων από ‘φτωχοσυγγενείς’ ‘αληθινών’ έργων που προστατεύονται με το δικαίωμα του δημιουργού έχουν μεταβληθεί σε πληροφορικά αγαθά υψίστης αξίας.⁷¹, σε ‘διαμάντια’ ανάμεσα στα πάμπολλα έργα ‘ημιπολύτιμων λίθων’ και ‘κεραμικών’ που μπορούν να προστατευτούν με ιδιοκτησιακής φύσης δικαιώματα, είναι πλέον αναμφίβολο-και μόνη η ίδια η έντονη, η πολύχρονη συζήτηση, η εμπλοκή τόσων πολλών φορέων και ομάδων πίεσης, η εκπροσώπηση, με θέσεις, πολιτικά τόσο ισχυρά διαφωνούντων κι όμως συγκλινόντων όσον αφορά στην πνευματική ιδιοκτησία εκπροσώπων, το αποδεικνύει

Αλλά όπως τα διαμάντια αξιολογούνται από τους ειδικούς ανάλογα με τα τέσσερα ‘c’ τους - καράτια (carats), κοπή (cut), καθαρότητα (clarity) και χρώμα (color)- τα ‘c’ στην περίπτωση των βάσεων είναι τρία: το copyright (έστω ειδικής φύσης προστασία, αλλά και πάλι, της φύσεως της πνευματικής ιδιοκτησίας), τη σύμβαση (contract) και τον κώδικα (code). Κι ‘όπως τα καράτια, το χρώμα, η κοπή και η καθαρότητα συνεκτιμώνται για κάθε διαμάντι, έτσι και οι διατάξεις πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright), συμβάσεων (contract) και όσες αφορούν τα τεχνολογικά μέτρα προστασίας (code) πρέπει και αυτές, ως πλέγμα, να αποδίδουν

⁶⁹ ‘Building blocks of knowledge’ βλ. Reichman & Uhlir, Data protection at the crossroads: Recent development and the impact on science and technology, 14 Berkeley L. J. 793 (1999).

⁷⁰ Πρβλ. με τη σκέψη της Samuelson, Toward a New Politics of Intellectual Property: ‘...μέχρι πολύ πρόσφατα, το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας βρισκόταν στην περιφέρεια του δικαίου και της δημόσιας πολιτικής, καθώς οι προβλέψεις του ήταν πολύ τεχνικοί κανόνες που ρύθμιζαν μια ειδικευμένη βιομηχανία...ένας λόγος που μας χρειάζεται μια νέα πολιτική για την πνευματική ιδιοκτησία είναι ότι το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας τώρα επηρεάζει τους πάντες. Οι πρόοδοι της τεχνολογίας της πληροφορίας και τα ψηφιακά δίκτυα επιτρέπουν στον καθένα μας να γίνει εκδότης. Κατά τη Λευκή Βίβλο της κυβέρνησης του Clinton για την πνευματική ιδιοκτησία και την Εθνική Υποδομή της Πληροφορίας κάθε πρόσβαση και χρήση ψηφιακής πληροφορίας ήταν σημαντική από την άποψη του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, γιατί ενέπλεκε την προσωρινή αναπαραγωγή της πληροφορίας στη μνήμη του υπολογιστή (RAM), αναπαραγωγή η οποία κατά τη Βίβλο αυτή παραβιάζει δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού, εκτός εάν έχει δώσει τη συναίνεσή του...’, σ. 1, στο www.sims.berkeley.edu/~pam/papers/CACMNewPolitics3.pdf, τελευταία πρόσβαση 25/1/2006.

⁷¹ Βλ. Ανάλυση στο COMMITTEE FOR A STUDY ON PROMOTING ACCESS TO SCIENTIFIC AND TECHNICAL DATA FOR THE PUBLIC INTEREST, A QUESTION OF BALANCE: PRIVATE RIGHTS AND THE PUBLIC INTEREST IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DATABASES (1999), διαθέσιμο στο <http://www.nap.edu/books/0309068258/html/>, ‘...δεν υπάρχει τομέας της οικονομίας που δεν απασχολείται σημαντικά με τη δημιουργία και την εκμετάλλευση ψηφιακών βάσεων δεδομένων, ενώ υπάρχουν και μερικοί τομείς, όπως η ασφάλιση, ο τραπεζικός τομέας και ο τομέας της άμεσης προώθησης πωλήσεων, που είναι ολοκληρωτικά εξαρτημένοι από τις βάσεις δεδομένων..’, τελευταία πρόσβαση 21/1/2006.

καταρχήν μια καθαρότητα και ευκρίνεια στη χρήση και επί της ουσίας, μια ισορροπία, ένα μέτρο, μια αναλογία και συμμετρία – που δεν υφίσταται σήμερα - ώστε να προστατεύονται δίκαια τα δικαιώματα όλων-των χρηστών, των κατασκευαστών, των δημιουργών και του συνόλου⁷².

⁷² Η ανάγκη ισορροπίας δικαιωμάτων κλπ αφορά άλλωστε και τα δικαιώματα των αναπτυσσόμενων χωρών κι ούτε μόνο των κοινωνιών των κρατών ή των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή των ΗΠΑ. Πρβλ. και με τη Διακήρυξη της Γενεύης, ό.π., ‘...Δεν απαιτούμε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας να εγκαταλείψει τις προσπάθειες για κατάλληλη προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, ή να εγκαταλείψει κάθε προσπάθεια εναρμόνισης ή βελτίωσης των σχετικών νόμων. Αλλά επιμένουμε στο ότι ο Οργανισμός θα πρέπει να εργαστεί κάτω από ένα ευρύτερο πλαίσιο από αυτό που περιγραφόταν στη συνθήκη του 1974 με τα Ηνωμένα Έθνη και να αποκτήσει μια πιο ισορροπημένη και ρεαλιστική άποψη των κοινωνικών οφελών και του κόστους που έχουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως εργαλείο – αλλά όχι μοναδικό εργαλείο - για την υποστήριξη της δημιουργικής πνευματικής δραστηριότητας... Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας πρέπει επίσης να εκφράζει μια πιο ισορροπημένη άποψη των ωφελημάτων της εναρμόνισης και της διαφορετικότητας και να επιδιώκει την επιβολή της παγκόσμιας ομοιομορφίας μόνον όταν αυτή πραγματικά είναι προς όφελος όλης της ανθρωπότητας. Η προσέγγιση «τα ίδια μέτρα και σταθμά για όλους» που υπαγορεύει για τον καθένα την εφαρμογή του υψηλότερου επιπέδου προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων, οδηγεί σε άδικα και καταπιεστικά αποτελέσματα για τις χώρες που αγωνίζονται να καλύψουν τις πιο βασικές ανάγκες των πολιτών τους.’ Ελληνική απόδοση από τη Μόνιμη Επιτροπή για τα Περιοδικά της Ελληνικής Κοινοπραξίας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Hellenic Academic Libraries Link – HEAL-Link) (dervou@physics.auth.gr, fragkou@uom.gr).